

Çevirmen Kararları Doğrultusunda ‘Animal Farm’ Adlı Romanın Eleştiri Amaçlı Metinsel Çözümlemesi

Cem AKDOĞAN
Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çeviribilim Anabilimdalı
Yüksek Lisans Öğrencisi
cm.kdgn@gmail.com

Özet

*Bu çalışmada, yirminci yüzyıl İngiliz edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olarak kabul edilen **George Orwell**'in 1945 yılında yayınlanan ‘**Animal Farm**’ adlı romanının Türkçe’ye ve Almanca’ya yapılan çevirileri incelenmiş ve çevirmenlerin çeviri sürecinde almış oldukları kararlardan yola çıkılarak metinsel bir çözümleme yapılmıştır. Çalışmada, romanın Türkçe’ye Celal Üster tarafından yapılan ‘**Hayvan Çiftliği**’; Almanca’ya N. O. Scarpi tarafından yapılan ‘**Farm der Tiere**’ çevirileri temel alınmıştır. Bunun yanı sıra, romanın 1954 yılında Halide Edip Adivar tarafından Türkçe’ye yapılan ilk çevirisinden de örneklere yer verilmiş; bu örnekler çeviribilimin bir alt dalı olan çeviri eleştirisi kavramı altında kuramsal bilgilerle desteklenmiştir. Ayrıca kaynak metnin yazarı, metnin yazıldığı dönem, çevirmen ve erek okur gibi diğer önemli metin dışı unsurlar da çözümleme sürecine dâhil edilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise diller arasındaki dilsel benzerlik ya da farklılıkların çeviri ürünlerinin kaynak/erek odaklılığını belirlemede nasıl bir rol oynadığı sorgulanmıştır.*

Anahtar kelimeler: İngilizce - Almanca - Türkçe metinsel karşılaştırma, metin türleri, çeviri eleştirisi, erek odaklı/kaynak odaklı çeviri

Textual Analysis of the Novel ‘Animal Farm’ for the purpose of Translation Criticism in accordance with the Translator’s Decisions

Abstract

*In this article, the Turkish and German translations of the novel ‘**Animal Farm**’ published in 1945, belonging to **George Orwell**, having been accepted as one of the leading authors of English Literature in twentieth century have been examined and a textual analysis has been made on the basis of the given decisions of target texts’ translators. The main research sources of the novel has consisted of its Turkish translation ‘**Hayvan Çiftliği**’ belonging to Celal Üster and German translation ‘**Farm der Tiere**’ belonging to N. O. Scarpi. Additionally, textual examples from the first Turkish translation of the novel translated by Halide Edip Adivar in 1954 have been given and these specific examples has been supported with the theoretical descriptions of translation criticism. Moreover, other nonlinguistical elements such as the author, written period of the source text, translator and target reader has been included to the analysis process. In conclusion, the possible effects of the structural similarities or differences between languages upon target/source orientation of the translation products have been questioned.*

Key words: English - German - Turkish textual comparing, text types, translation criticism, target oriented/source oriented translation

GİRİŞ

Çeviri eleştirisi yapılırken metin içeriğinin tespit edilmesi, ortaya konulacak eleştiri stratejisinin belirlenmesinde eleştirmene önemli bir yol gösterici olması açısından göz ardı edilemez bir değere sahiptir. Öyle ki, yazınsal ya da bilgi verici kaynak metinlerin, kurgusal nitelik ve işlevsel farklılıklarından dolayı, farklı değerlendirmelere tabi tutulması gerekir. Metinler aracılığıyla iletilmek istenen bilgileri erek odaklı bir çeviri eleştirisine karşı olan K. Reiss içerik odaklı (inhaltsbetont); biçim odaklı (formbetont); çağrı odaklı (appellbetont) ve işitsel odaklı (audio-medial) olarak sınıflandırmıştır (*Reiss, 1986 s. 35-50*). Roman ve şiir gibi içerik odaklı edebi eserleri; hukuki ya da ticari metinler gibi biçim odaklı veya reklam metinleri gibi çağrı odaklı metinleri niteliklerine göre değerlendirmek gerekir. Bu yolla, söz gelimi kaynak metin içeriksel bir iletişim özelliğine sahipse, erek metinde bunun ne ölçüde yansıtıldığını ya da çağrısız bir iletişim özelliğine sahipse, bunun erek alıcılarda nasıl bir etki bıraktığı metinsel bir karşılaştırmayla tespit edilebilmektedir.

Metin türünün tespit edilmesinin ardından eleştirmen metinsel karşılaştırmaya gider. Metinsel karşılaştırmanın hangi kriterlerin dikkate alınarak yapılacağı ile ilgili olarak, W. Koller çeviri metninde kullanılan dil ile metnin içeriksel ve biçimsel özelliklerini düz anlamsal (denotativ) ve yan anlamsal (konnotativ) açıdan, metinsel kurallar açısından (textnormativ), pragmatik açıdan (pragmatisch) ve biçimsel estetik açısından (formal-ästhetisch) sınıflandırarak beş farklı metinsel eşdeğerlik üzerinde durmuştur (*Koller, 1997, s 230 - 260*). Bu sınıflandırmayla, kaynak metinden yola çıkan çevirmenin erek metinde aldığı kararların eşdeğerlik ölçütleri hakkında eleştirmenin zihninde somut veriler oluşmaktadır.

Çeviri eleştirmenin, metinsel sınıflandırma ile metinsel karşılaştırma dışında, metnin dil dışı etmenlerini de göz önünde bulundurması gerekmektedir. Çevirmen ancak bu yolla kaynak metinden yola çıkarak almış olduğu kararları nesnel anlamda değerlendirebilecektir (Reiss, dil içi etmenleri anlama, sözcüğe, dilbilgisel kurallara ve biçime; dil dışı etmenleri ise duruma, konuya, zamana, yere, alıcıya, konuşmacıya göre sınıflandırmıştır [*Reiss, 1986, s. 70-85*]). Bunun için eleştirmen, öncelikle kaynak metni kendi kültür sınırları içinde çözümler ve metnin okurda bıraktığı izlenimleri uzman bir okur gözüyle irdeler.

Eleştirmen daha sonra kendine çevirmen ve çeviri metni ile ilgili bir takım sorular yöneltir. Tam da burada çeviri eleştirisini bir yöntem doğrultusunda inceleyen Van den Broeck'un, kaynak ile erek metnin - salt dilsel değil - karşılaştırmalı bir dizgesel çözümlenmesinin de yapılması gerektiği ile ilgili görüşü karşımıza çıkmaktadır (*Van den Broeck, 1958, s. 55-60*). Van den Broeck'un bu yöntemiyle eleştirmenden beklediği, kaynak metinde verilmek istenen anlamın çevirmenin aldığı kararlar doğrultusunda erek metne nasıl aktarıldığının sorgulamasıdır. Bu hususta eleştirmenden aşağıda belirtilen belli başlı kriterleri yerine getirmesi beklenir:

- Çevirmenin dilsel seçimlerini bir bütünlük içerisinde değerlendirmesi;
- Erek kitlenin beklentilerine göre şekillenecek çeviri yönteminin uygunluğunun denetlenmesi;
- Çevirmenin erek metinde, yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda, almış olduğu çeviri kararlarının tutarlılığını saptaması

Çevirmenin izlediği strateji ile sürecin diğer bir önemli unsuru olan erek okurunun beklentisi arasındaki işlevsel tutarlılık eleştirmene gerek çevirmen kararları gerekse okurun beklentileri hakkında önemli veriler sunacaktır.

Bu bağlamda, çalışmanın konusu olan roman ve yazarı hakkında edinilecek bilgiler, yapılacak çeviri eleştirisinin makro bütünlüğü açısından eleştirmene nesnel bilgiler sunacağından öncelikle "George Orwell" ve "Animal Farm" adlı eserini incelemek gerekmektedir.

1) Kaynak Metnin Yazarı George Orwell; Kaynak Metin Animal Farm

Yazar 1903'te Hindistan'ın Bengal Eyaleti'nin Montihari kentinde doğmuş, Hindistan'da görevli İngiliz bir baba ile bugün Myanmar adını almış olan Burma'da yaşayan Fransız kökenli bir annenin oğludur. Çocukluk yılları babasının vazifesi sebebiyle Hindistan'da geçer. Daha sonra ailesiyle memleketine dönerek eğitimini tamamlar ve bir zamanlar babasının yapmış olduğu sömürge polisliği görevini üstlenmek üzere tekrar Burma'ya döner. Buradaki görevi süresince yazar, ülkesi tarafından bu ülkeye uygulanan sömürgeci politikayı sorgulamaya başlar ve yaptığı işten tiksiner bir daha buraya dönmek üzere ülkesine geri döner. Ne var ki, yazarın bu ülkede tanık olduğu eşitsizlik ve adaletsizlik kendisinde derin izler bırakacak; ülkesine döndükten sonra kendini İngiltere'nin varoşlarında yaşayan yoksul insanların arasına atmasına ve 1933 yılında kaleme alacağı *Paris ve Londra'da Beş Parasız* (1933) adlı ilk romanın konusunu da burada yaşadığı gerçek olaylara dayandırmasına sebep olacaktır. Orwell daha sonra, konusunu yine İngiltere'nin varoşlarında yaşanan korkunç yoksulluğa dayandıracığı *Wigan İskeleyi Yolu* (1937) adlı romanını yayınlana kadar kendini önce anarşist; sonrasında da sosyalist olarak görecektir; ancak bu romanıyla sosyalizm akımına karşı sert eleştiriler yapacaktır. Yazarın, kapitalizmin yanı sıra, sosyalizme karşı da eleştirel bir tutum içerisine girmesi, diğer bir ifadeyle dönemin sosyalizmini sorgulamaya başlaması, o dönemde İspanya'da patlak veren savaşta Stalinci olmayan solcuların Sovyetler Birliği'nin ihanetine uğramasıyla açıklanacaktır. Tam da bu çerçevede, II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dünyayla birlikte yakın geçmişimize uzanacak Soğuk Savaş döneminde yazılacak olan Hayvan Çiftliği romanı totaliter rejime karşı yapılmış en büyük eleştirilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi yorumcular, *Hayvan Çiftliği* romanında yönetimi ele geçiren domuzlarla işbirliği yapan, tecimsel ilişkiler kuran iki insandan – Foxwood Çiftliği'nin sahibi Bay Pilkington'ın kapitalist İngiltere'yi; Pinchfield Çiftliği'nin sahibi Bay Frederick'in de Nazi Almanya'sını temsil ettiğini söylemiştir. Bu yorum biraz zorlama gibi görünse de, Orwell'in tüm yapıtını çiftlikteki insan düzeninin, yani kapitalizmin değiştirilmesi gerçeğinden yola çıkarak kurguladığı açıktır. Kitabın sonunda anlatılan, "insanlar ile domuzların aynı masanın çevresinde zaferlerini kutladıkları sahne, dünya yazınının en çarpıcı sahnelerinden biridir" (Celal Üstel, *Sunuş*, s. 9 - 15, 2000).

2) Eleştiri Amaçlı Metinsel Çözümleme

Çevirmen hem kaynak metnin bir okuru hem de bu metnin bir eleştirmenidir. Her çeviri bir okuma, anlama, kullanma ve eleştirme ürünüdür. Çevirmenin anlama süreci, kaynak metnin bir okuru olarak, okuyup anladığı bir metni eleştirerek yeni bir metin üretmesi şeklinde gelişir. Bu bakımdan, çevirmen kaynak metnin okuru olduğu kadar, onun eleştirmenidir de. Çünkü kaynak metni çevirmen kadar detaylı bir şekilde inceleyen ve her yönüyle anlamaya, anlamlandırmaya ve tekrar kullanılabilmesi için elinden geleni yapmaya çalışan başka bir kişi daha yoktur.

Çeviri eleştirisi kuramının temel bakış açısı, bir okur gözüyle yapılacak eleştirinin çeviri eleştirisinin merkezi olmasından yola çıkar. Okur bakış açısıyla metni ele alma eylemi çevirmenle başlar. Çevirmen, çeviri kuramsal birikimiyle, okurun istek ve beklentilerini dikkate alarak, okur gözüyle çeviriyi şekillendiren bir uzmandır (Tosun, 2013, s. 210/211). Çeviri eleştirmeni, eleştirisini kaynak ve erek metni inceleyerek yapar. Kaynak metni incelerken dilsel unsurları; erek metni incelerken ise metnin okurla olan ilişkisini göz önünde bulundurur. Eleştirmenden, tıpkı bir çevirmen gibi her metne farklı bir eleştiri stratejisi uygulaması ve elde edilecek verileri bir bütünlük oluşturacak şekilde değerlendirilmesi beklenir.

Çeviri eleştirmeni erek metni, bu metnin çeviri olarak, statüsünü bir tarafa bırakarak erek metin bağlamında konumlandırır. Aynı zamanda erek metin analizi, erek metnin hangi ölçüde erek okurun beklentilerini karşıladığını ve hangi ölçüde karşılamadığını anlamaya çalışır ve kendine şu soruları

sorar: Erek metin dilsel-üslupsal ve şekilsel-estetik veya metinsen yenile(n)meleriyle nasıl bir metin olmalıdır? Metin hangi edebi yetiye sahiptir ve hangi okura hitap etmektedir? Çeviri eleştirmeni, okur tepkisini tespit edebilmek için aynı zamanda ortalama okurun yerine kendini koymaya çalışır. Eleştirmen kendine şu soruları sorar: Muhtemel okur metni anlıyor mu, yani metnin içerisinde kilit rol oynayan (metinde geçen karakterlere ve mekâna ait kullanım ve betimlemeler; metinde kullanılan deyim ve atasözleri; işnelemeler gibi kültürel öğeler vb.) bilgileri kaynak okur gibi anlamlandırabiliyor mu? Metin okunaklı mı yani dilsel-üslup bakımından ilgili metin türünün beklentilerini karşılayabiliyor mu?

K. Reiss (1971) kendi çeviri eleştiri modeli için çıkış noktası olarak metinlerin dominant iletişimsel işlevlerine göre ayrıştırılmasını seçmiştir. Metin türü aynı zamanda çevirinin yöntemini de belirler; erek dilde muhafaza edilmesi gerekenleri derecesine göre sıralamayı sağlar ve böylelikle çeviri eleştirisinin birinci kategorisini oluşturur. Eleştirmen öncelikle içerik vurgulu metinlerde bilgi verici öğelerin muhafaza edilmesini; biçim vurgulu metinlerde şeklin ve estetik etkinin korunmasını ve çağrı vurgulu metinlerde dil dışı etki kimliğinin korunmasını bekler (*Tosun, 2013, s. 181*).

Kitabın türsel içeriğinin bir gereği olarak özellikle Türkçe'ye işlevsel bir çeviri yöntemi ile aktarıldığını söylemek doğru bir tespit olacaktır. Çevirmenler tarafından alınan çeviri kararlarıyla kaynak metinde verilmek istenen mesajın erek metinde eşdeğeriyle korunmaya çalışıldığı birçok örnekte karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bazıları çevirmen kararları dışında alınmış zorunlu kararlar (örneğin bir deyim ya da yan anlamsal bir sözcük veya kavram kullanılmışsa, bunlara karşılık olarak pragmatik eşdeğerinin seçilmesi) olarak; bazılarıysa doğrudan çevirmen tarafından alınan bir kararın sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üzerinde durulması gereken ilk ve en önemli çevirmen kararları, elbette ki metnin başından sonuna kadar okurun sıkça karşılaşacağı ve yine okur tarafından farklı anlamlar yüklenecek olan roman karakterlerine ait adlar ve bu adların karakterlere yüklediği anlamın aktarılması sırasında alınan kararlardır:

<u>K.M. (İngilizce)</u>	<u>Birinci E.M. (Türkçe)</u>	<u>İkinci E.M. (Almanca)</u>
<i>Manor Farm</i>	<i>Beylik Çiftliği</i>	<i>Herren-Farm</i>
<i>Old Major</i>	<i>Koca Reis</i>	<i>Old Major</i>
<i>Comrade</i>	<i>Yoldaş</i>	<i>Genosse</i>
<i>Snowball</i>	<i>Snowball</i>	<i>Schneeball</i>
<i>Battle of Cowshed</i>	<i>Ağıl Savaşı</i>	<i>Schlacht am Kuhstall</i>
<i>Leader</i>	<i>Önder</i>	<i>Führer</i>

Türkçe erek metne baktığımızda, *Beylik Çiftliği* ve *Koca Reis* ifadesinin Türk kültürüne uygun pragmatik bir eşdeğeriyle aktarıldığı anlaşılmaktadır. Almanca'ya aynı ifadelerin *Herren-Farm* ve *Old Major* şeklinde aktarılması - özellikle de ikinci ifade - yabancılaştırmaya gidildiğinin göstergesidir. *Old Major* ifadesinin Türkçe'ye de Almanca'daki gibi aktarıldığını varsaydığımızda, orta derece İngilizce dil bilgisine ve genel kültüre sahip herhangi bir Türk ve Alman okurun bu ifadenin özel bir isim olduğunu kolaylıkla tespit edeceğini söyleyebiliriz. Ancak Türk okurun *Koca Reis* ifadesiyle zihninde oluşan çerçeve ile Alman okurun *Old Major* kullanımıyla zihninde oluşturacağı çerçeve ve bu karaktere yükleyeceği anlam doğal olarak birbirinden çok farklı olacaktır. Burada sorulması gereken soru şudur: İkinci erek metin için seçilen *Old Major* ifadesiyle,

Alman okurunun zihninde Türk okuyucusunun zihnindeki gibi bir anlam sağlanabilmiş midir? Bunun için çevirmenden kaynak metni alımlarken hem kaynak metnin bir okuru olarak kendisine hem de erek metin okuruna ait sahneleri, diğer bir deyişle yazar da dâhil anlamlandırmasürecinde var olan tüm aktörlerin arka planında yer alan sahneleri (scenes) doğru şekilde tespit etmesi beklenir. Öyle ki, sahneler (scenes) ve çerçeveler (frames) [çerçeve ile bireyin zihnindeki sahneleri tanımlaması; bunları yazılı ve sözlü ifade edebilmesikastedilmektedir] farklı zaman ve ortama; kişilerin deneyimlerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu karakter için kullanılan *Koca Reis* ifadesi Türk okurunun zihninde *yaşını başını almış babacan, kötü niyeti olmayan, görmüş geçirmiş biri*olarakanlaşılakta, bu yönde bir çerçeve (frame) çizmekte ve sahneyi işlevsel amacına yönelik olarak tamamlamaktadır. Sözelimi, Halide Edip Adıvar'ın 1954 yılında yapmış aktarımda *Old Major* için kullandığı ifade *Majör*'dür. Alınan bu çeviri kararıyla *Old Major* ifadesi Almanca' ya yapılan *Old Major* aktarıma benzer bir yöntemle Türkçe'ye yansıtılmıştır.

Snowball ifadesi ise yukarıda verilen örnekten farklıdır. Bu ifadenin Türkçe'ye bir özel ad olarak doğrudan; Almanca'ya ise *Schneeball* şeklinde aktarılması İngilizce ile Almanca'nın dilsel yapılarının benzer özelliklere sahip olmasıyla açıklanabilir. *Snowball* ifadesinin Türkçe erek metinde yine *Snowball* olarak bırakılması dilsel farklılıklardan ve bu farklılıkların seçilecek sözcüğün anlamını doğrudan etkilemesi söz konusu olduğundan çevirmen tarafından orijinal şekliyle aktarılmıştır.

Yoldaş ifadesine ise apayrı bir çerçeveden bakmak gerekmektedir. Öyle ki, *Comrade* ifadesinin Sovyetler Birliği zamanından önceki anlamı ile bu ifadeye Bolşevik Devrimi'nden sonra dünyanın yüklediği anlam (Konnotation) farklıdır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda her iki erek dilde de anlamsal olarak eşdeğer kararların alındığı tespit edilecektir. Artık evrensel bir anlama sahip olanbu ifadenin (burada dost, arkadaş, yaren anlamından ziyade, özellikle SSCB döneminde sıkça kullanılan, aynı siyasi ideolojiyi paylaşan kişilerin yönelttiği hitap söz konusudur) her iki dile de eşdeğer ifadeleriyle aktarıldığını söylemek hiç de zor değildir.Erek metinde yan anlamları (Konnotation) karşılayacak işlevsel çeviri kararlarının alınması metnin ve dolayısıyla da çevirinin kalitesini doğrudan etkileyen unsurlardandır.

Kaynak Metin (İngilizce)

Withthe ring of light from his lantern dancing from side to side, he lurched across the yard, kicked of his boots at the back door, drew himself a last glass of beer from the barrel in the scullery, and made his way up to bed, where Mrs. Jones was already snoring (Animal Farm, 1. bölüm, s. 1/pdf).

Birinci Erek Metin (Türkçe)

Avluda tökezlene tekerlene yürürken, elindeki fenerin ışığı da bir o yana bir bu yana yalpa vuruyordu. Arka kapıda botlarını çıkarıp attı, kilerdeki fiçidan son bir bardak daha bira doldurup bir dikişte içti, sonra üst kata çıkıp yatak odasına girdi. Bayan Jones horul horul uyuyordu (Hayvan Çiftliği, 38. baskı, 2014, 1. bölüm, s. 17).

İkinci Erek Metin (Almanca)

Im hin- und hertanzenden Lichtkreis seiner Laterne schlingerte er quer über den Hof, schleudertesichaus dem Fässchen in der Spülküche ein letztes Glas Bier und schaffte sich hoch insBett, wo Mrs. Jones bereits schnarchte (Farm der Tiere, 1982, 1. bölüm, s. 9).

Halide Edip Adıvar'ın 1954 yılında yapmış olduğu çeviride bu metin Türkçe'ye şu şekilde aktarılmıştır:

Feneri de sağa sola ışık salarak, kendisi de avluda yalpa vurarak, çizmelerini arka kapıda çıkardıktan ve kilerdeki bira fiçisından bir bardak daha doldurduktan sonra, Madam Jones'in horlamakta olduğu yatağa doğru sendeledi. (Hayvan Çiftliği, H. Edip Adıvar, 1954, s. 1)

Kitabın Halide Edip tarafından yapılan çevirisi incelendiğinde, kaynak odaklı kararların alındığı görülmektedir. Öyle ki, ... *and made his way up to bed, where Mrs. Jones was already snoring...* ifadesi ... *Madam Jones'in horlamakta olduğu yatağa doğru sendeledi* şeklinde çevirmiştir. Aynı kaynaktan yola çıkan Celal Üster ise bu ifadeyi ... *sonra üst kata çıkıp yatak odasına girdi. Bayan Jones horul horul uyuyordu* şeklinde çevirmiş ve kaynak metinde tek cümlede ifade edilen eylemi iki cümlede aktarmıştır. Aldığı bu kararlar; çevirmen aynı zamanda biçimsel değişikliğe gitmiştir. Bu da bize Celal Üster'in erek odaklı bir stratejisi izlediğini gösteren ilk örnektir. Aynı şekilde metnin Almanca çevirisine baktığımızda ... *und schaffte sich hoch ins Bett, wo Mrs. Jones bereits schnarchte* ifadesinin kaynak metindeki biçimiyle benzer şekilde aktarıldığı görülmektedir.

Hint-Avrupa dil ailesinin bir alt birimi olan Cermen dilleri grubu üyesi Almanca, Felemenkçe ve İngilizce'nin dilsel (dilbilgisel, ses ve sözcüksel) benzerlikler altında bu dilleri kullanan toplumların düşünsel yapılarının temel taşlarını oluşturmaktadır. Kültür ve dilin birbirine sıkı sıkıya bağlı birer olgu oldukları göz önünde bulundurulduğunda bu benzerliklerin toplumların dil karakteristiği ile düşünce arasında ortak bir payda oluşturduğu görülmekte ve bu diller arasında yapılan çevirilerde kaynak metne şekilsel ve düşünsel açıdan benzer kararlar alındığı gözlemlenmektedir.

Kaynak Metin (İngilizce)

All the animals nodded in complete agreement and the cleverer ones at once began to learn the Commandments by heart (Animal Farm, bölüm, s. 9/pdf).

Birinci Erek Metin (Türkçe)

Hayvanların hepsi de kafalarını sallayarak emirler karşısında boyunlarının kıldan ince olduğunu belirttiler. En akıllı olanlarıysa hemen ezberlemeye başladı (Hayvan Çiftliği, 38. baskı, 2014, 2. bölüm, s. 41).

İkinci Erek Metin (Almanca)

Alle Tiere nickten völlige Zustimmung, und die Schlaueren begannen so gleich, die Gebote auswendig zu lernen (Farm der Tiere, 1982, 3.bölüm, s. 29).

Bu örnekte kaynak dilde geçen *to nod* fiili başını evet anlamında sallamak, onaylamak anlamındadır. Bu fiil ikinci erek metinde eşdeğeri olan *nicken* fiili ile karşılanmış; ancak çevirmen birinci erek metinde bu ifade için *boynunu kıldan ince olmak* deyimini kullanmayı tercih ederek anlamı diğer metindeki çevirisine göre daha da pekiştirerek pragmatik bir karar almıştır. Burada çevirmen - bir okur olarak - kaynak metnin alımlanması sürecinde kendi deneyimlerinden yola çıkarak zihninde bir çıkarım yapmış ve seçmiş olduğu deyim çeviri metninde kullanma gereği duymuştur. Bu tür benzer ifadeler eserinin Türkçe'ye yapılan çevirisinde sıkça rastlanmaktadır. Diğer bir örneği inceleyelim:

Kaynak Metin (İngilizce)

Sometimes **the work was hard**; the implements had been designed for human beings and not for animals, and it was a great draw back that no animal was able to use any tool that involved standing on his legs (Animal Farm, 3. bölüm, s. 11/pdf).

Birinci Erek Metin (Türkçe)

Zaman zaman **analarından emdikleri süt burunlarından geldi**; aletler hayvanlara göre değil, insanlara göre yapılmıştı; arka ayaklarının üzerine kalkmalarını gerektiren aletleri kullanamamaları çok büyük bir zorluk çıkarıyordu (Hayvan Çiftliği, 38. baskı, 2014, 3. bölüm, s. 45).

İkinci Erek Metin (Almanca)

Manches Mal **war die Arbeit hart**; die Geräte waren für Menschen geschaffen worden und nicht für Tiere, und es war ein großer Nachteil, dass kein Tier ein Werkzeug benutzen konnte, zu dessen Gebrauch es sich auf die Hinterbeine hätte stellen müssen. (Farm der Tiere, 1982, 3. bölüm, s. 30)

Kaynak metinde *hard* sıfatıyla verilmek istenen mesaj, ikinci erek metinde eşdeğeri olan *hart* sıfatıyla karşılaştırılmıştır. Birinci erek metinde anahtar role sahip bu sıfat için örneğin *zaman zaman çok zorluk çektiler* ya da *çok zorlandılar* gibi ifadeler kullanılabilirdi; ancak çevirmen burada *zaman zaman analarından emdikleri süt burunlarından geldi* deyimini kullanmayı tercih etmiştir. Çevirmenin almış olduğu bu kararlarla, kaynak metnin alımlanması sürecinde bir çeviri stratejisi belirlemiş olduğu ve erek metni oluştururken de bu stratejiyi uyguladığı sonucuna varılmaktadır. Çevirmen izlemiş olduğu çeviri stratejisiyle erek dilde çoğunlukla Türkçe'nin kültürel özelliklerini ön plana çıkararak bir çeviri yöntemi izlemiştir. Çevirmen, Türkçe'nin bu iki dilin özelliklerinden (Almanca & İngilizce) farklı bir anlamsal yapıya sahip olması sebebiyle, bu ifade için *zor* sıfatını kullanmamış; kaynak metnin iletişimsel amacını karşılayacak daha keskin bir ifade arama ihtiyacı duymuş ve bunu bir deyimle karşılamıştır.

Kaynak metin yazarının, özellikle de roman karakterlerini tasvir ederken, kullandığı sıfatlar edebi eserlerin en can alıcı noktalarıdır. İşte tam da burada çevirmene önemli ve zor bir görev düşmektedir; çünkü kaynak metin yazarının bu gibi anahtar sözcüklerle kendi okuru üzerinde bırakmak istediği etkinin, çevirmen tarafından aynı şekilde erek okuyucular üzerinde bırakılması beklenir. Romanda bu tür örneklerle sıkça karşılaşılmaktadır. Buna bir örnek verecek olursak:

Kaynak Metin (İngilizce)

The other farm, which was called Pienchfield, was smaller and better kept. Its owner was Mr. Frederick, **a tough, shrewd man**, perpetually involved in law suits and with a name for driving hard bargains (Animal Farm, 4. bölüm, s. 15/pdf).

Birinci Erek Metin (Türkçe)

Pienchfield'in sahibi Bay Frederick kabadayı ve kurnaz bir adamdı; ikide bir mahkemelik olurdu; **dini imanı paraydı, elini veren kolunu alamazdı** (Hayvan Çiftliği, 4. bölüm, s. 54).

İkinci Erek Metin (Almanca)

Die andere Farm, die "Knickfeld" hieß, war kleiner und besser in Schuss. Ihr Eigentümer war ein gewisser Mr. Frederick, **ein zäher, gerissener Mann**, der andauernd in Prozess verwickelt war und in dem Ruf stand, bei Geschäften rücksichtslos seinen Vorteil zu wahren (Farm der Tiere, 1982, 4. bölüm, s. 40).

Bu kısım Halide Edip Adıvar'a ait çeviride şu şekilde aktarılmıştır:

*Sahibi Mister Frederick, **çetin, kurnaz, mütemadiyen davalarla meşgul, karşısındakileri pazarlıklarda atlatmakla meşhur bir adamdı.*** (Hayvan Çiftliği, H. Edip Adıvar, 1954).

Kaynak metinde geçen Bay Frederick'in özellikleri ile ilgili olarak iki adet sıfat kullanılmış; (*tough - dik kafalı, kabadayı / shrewd - kurnaz, açık göz, çakal*) ve bu ifadeler ikinci erek metinde eşdeğeri olan iki sıfatla (*zäh- dik kafalı, inatçı, sert / gerissen - kurnaz, cingöz*) karşılanmıştır. Bu ifadelerin birinci erek dilde iki ayrı deyimle karşılandığını görüyoruz. İlk etapta, alınan bu çeviri kararları biraz fazla serbest gibi görünse de roman baştan sona okunduğunda, Bay Frederick karakterinin aslında bu iki deyimle layığıyla karşılandığı anlaşılmaktadır. Sadece Bay Frederick için kullandığı bu deyimle değil, yaptığı diğer betimlemelerle de çevirmenin, kaynak metnin çözümlenmesi sürecinde, metni gerek makro gerekse mikro açıdan değerlendirdiği ve erek metinde tutarlılık sağladığı görülmektedir.

Kaynak Metin (İngilizce)

The animals had never heard of anything of this kind before (for the farm was an old-fashioned one and had only the most primitive machinery), and they listened with astonishment while Snowball conjured up pictures of fantastic machines which ... (Animal Farm, 5. bölüm, s. 19/pdf).

Birinci Erek Metin (Türkçe)

Hayvanlar daha önce hiç böyle bir şey duymamışlardı (Nuh Nebi'den kalma bir çiftlik olan Beylik Çiftlik'te yalnızca en ilkel aletler bulunuyordu); o düşsel aygıtları gözlerinin önünde canlandıran Snowball'u şaşkınlık içinde dinliyorlardı (Hayvan Çiftliği, 38. baskı, 2014, 5. bölüm, s. 64).

İkinci Erek Metin (Almanca)

Die Tiere hatten von dergleichen noch nie gehört (denn die Farm war altmodisch und nur mit den alter primitivsten Maschinen ausgerüstet), und sie lauschten voll Staunen, während Snowball die Bilder Phantastischer Maschinen heraufbeschwor (Farm der Tiere, 1982, 5. bölüm, s. 50).

Kaynak metinde geçen *old-fashioned* sıfatına karşılık olarak ikinci erek metinde *altmodisch* sıfatı kullanılmıştır. Aynı ifade Türkçe'ye yapılan çeviride, *Nuh Nebi'den kalma* ifadesi ile karşılanmıştır. Çevirmenin tamamen kendi tercihi olan bu gibi aktarımlara birinci erek metinde sıkça rastlanmaktadır. Çevirmen birinci erek metinde aldığı kararlarla kendisine kültür odaklı bir strateji belirlemiştir. Diğer bir örnek:

Kaynak Metin (İngilizce)

Every Monday Mr. Whymper visited the farm as had been arranged. He was a sly-looking little man with side whiskers, a solicitor in a very small way of business ... (Animal Farm, 6. bölüm, s. 26/pdf).

1. Erek Metin (Türkçe)

Bay Whymper, önceden kararlaştırıldığı gibi, her Pazartesi çiftliğe uğruyordu. İvrir zıvır işlerle uğraşan bir avukat olan Bay Whymper, favorili, ufak tefek, bakışları yaramaz bir adamdı (Hayvan Çiftliği, 38. baskı, 2014, 6. bölüm, s. 80).

2. Erek Metin (Almanca)

Jeden Montag besuchte Mr. Wymper, wie vereinbart, die Farm. Er war ein verschlagen aussehender kleiner Mann mit einem Backenbart, ein Schmalspuradvokat ... (Farm der Tiere, 1982, 6. bölüm, s.64).

Yukarıdaki örneği incelediğimizde, birinci erek metinde çevirmenin, kaynak metinde geçen *Heöznesi* için şahıs eki yerine *Mr. Whymper* adını kullanması ve özneyi fiilimsi ile desteklemesi birinci erek metinde vurguyu artırmaya yönelik atılmış bir adımdır. İkinci erek metinde *Heöznesine* karşılık *Er* öznesinin kullanılması yine bu iki dilin dilbilgisel benzerliği ile açıklanabilir. Söz gelimi, burada *Mr. Wymper* yerine *o* şahıs zamiri ya da gizli özne kullanılması anlam akışına pek de uygun kaçmayacaktı.

K.M. *Serves you right (Animal Farm, 8. bölüm, s. 39/pdf).*

Birinci E.M. *Kendi düşen ağlamaz (Hayvan Çiftliği, 38. baskı, 2014,8. bölüm, s. 115).*

İkinci E.M. *Geschieht euch ganz recht (Farm der Tiere, 1982, 8. bölüm, s. 97).*

Bu örnekte kaynak metinde kullanılan bir atasözüne, erek metinde yine bir atasözü ile karşılık bulunmuştur. Her iki erek dilde de doğal olarak bu dillerin kültürlerine ait atasözleri ile verilmek istenen mesaj aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan bu çeviri örnekleri - çevirmen tercihinin dışında - kültürel gerekliklerden kaynaklı atılması gereken zorunlu bir karardır; çünkü seçilecek ifadenin gerek biçimsel gerekse pragmatikaçından kaynağına eşdeğer nitelikte olması beklenir.

SONUÇ

Edebi metin çevirileri kullanılan dil ve yazarın üslubu açısından diğer metin türlerinden farklı bir değerlendirmeye tabi tutulur. Çalışmaya konu incelenen eserin fabl (kişileştirme) sanatıyla oluşturulmuş edebi bir özelliğine sahip olması bu bağlamda yazarın üslubunu belirleyici bir etken olarak ön plana çıkarmaktadır. Yazar, birer hayvan olarak tanıttığı karakterleri sınıflandırarak ve bu karakterlere belirli sıfatlar yükleyerek toplumsal bir eleştiri yapmıştır. Fabлда ders verme, güldürme; güldürürken de düşündürme amacı güdülür. Bu tür metinlerin derinlerindeokurunun arka plan bilgisiyle birleşince işlevsel bir kimlik kazanacak derin anlamlar yatmaktadır. Tam da burada, işlevsel olanın farklı bir kültürde yeni bir işlevsel kimlik kazanması hususunda çevirmene büyük ve zor bir görev düşmektedir.

Bir yabancı dil ve kültür uzmanı olan çevirmen, erek metni oluştururken almış olduğu çeviri kararlarını çeviri metninde tercih ettiği sözlükler, cümle yapıları, deyimler ve vurgularla somutlaştırır. Okur yeniden yazılan metindeki göstergelerden yola çıkarak zihninde bir anlamlandırma yapacağından, çevirmenin tercih ettiği ifadeler belirleyici bir rol üstlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, kaynak metnin iletişimsel amacının erek metinde de korunması çevirmenin dilsel kararları hangi kriterler (çeviri stratejisi) doğrultusunda nasıl alması gerektiği ile doğrudan ilintilidir. Bu eylemin nasıl gerçekleşeceği ise bu tür metinlerin çevirisinde karşılaşılan en temel sorudur.

Kültürel değerlerin kendini yoğun bir şekilde hissettirdiği metin çevirilerinde kaynak ve erek dil arasındaki kültürlerarası ortak noktaları belirleyen bir etken olan dilsel (kültür ile ilişkili sözcük ve kavramlar) benzerlik ya da farklılıklar çevirmenin kararlarını doğrudan ya da dolaylı şekilde etkileyebilmektedir. Aksoy bu tür metinlerin çevirisinde çevirmenlerin karşılaştıkları sorunların kaynağı olarak iki ana başlıktan bahsetmektedir (Aksoy 2002, 52-54): Kültürel sözcükler ve kavramlar ile ilgili olanlar ile dilbilgisel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar. Erek metnin oluşturulması sürecinde karşılaşılan bu iki temel olgu çevirinin eyleminin karmaşık yapısının bir aktörü olan çevirmen kararlarını da doğal olarak etkilemektedir. Her ne kadar bu çalışmaya konu olan “Animal Farm” adlı romanın Türkçe’ye ve Almanca’ya yapılan çevirisinde - özellikle kaynak metinde kullanılan deyim ve kaynak dilin kültür sistemine ait benzetmelerin aktarımında - çevirmenler tarafından bu ifadelerle karşılık gelebilecek pragmatik eşdeğerleri seçilmişse de; Türkçe erek metninde alınan çeviri kararlarının Almanca metinde alınan kararlara nazaran daha serbest ve daha işlevsel olduğu yapılan metinsel karşılaştırmada görülmektedir. İkinci E.M çevirmenin almış olduğu çeviri kararlarının bazı örneklerde bire bir; bazılarında ise kısmi benzerlik sağlaması, kaynak dil ile Almanca’nın içinde bulunduğu Hint Avrupa dil ailesinin bir alt birimi olarak Batı Avrupa dillerini (İngilizce, Almanca, Felemenkçe, Danca, Norveççe, İsveççe, İzlandaca) kapsayan Cermen dillerinin ortak yapısal ve kültürel benzerlikler taşımasından kaynaklanmaktadır. Gerek dilbilgisi ile ilgili yapısal benzerlikler gerekse doğrudan kültür ile ilişkilendirilebilecek betimlemeler için kullanılan sözcük ve kavramlar arasındaki biçimsel ve anlamsal tutarlılık kaynak kültür ile Alman kültürü arasındaki düşünsel köprüden kaynaklanmaktadır. Diller arasındaki bu tür benzerlik ya da farklılıklar, erek kültürün beklentileri göz önünde tutularak yeniden oluşturulan metnin işlevsel amacını sağlayabilmesi açısından çevirmenin belirlediği çeviri stratejilerini dilden dile farklılaştırmaktadır. Uygulanan farklı çeviri stratejileri de çeviri ürününün kaynak ve erek odaklılığını doğal olarak etkilemektedir.

Kısaltmalar:

K.M > Kaynak metin

E.M > Erek metin

KAYNAKÇA

Aksoy, N. B. Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi. 2002 Ankara, İmge Kitabevi

Broeck, Raymond Van den. Second Thoughts on Translation Criticism, 1985. St. Martins Press

Koller, Werner. Einführung in die Übersetzungswissenschaft, 1997. Francke Verlag

Orwell, George. Hayvan Çiftliği, Nisan 2014. Çevirmen: Celal Üster. Can Yayınları

Orwell, George. Farm der Tiere, 1982. Diogenes Verlag

Reiss, Katharina. Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik, 1986. Max Hueber Verlag

Tosun, Muharrem. Çeviri Eleştirisi Kuramı, 2013. Aylak Adam Yayıncılık

Animal Farm, 1945, George Orwell – Pdf http://msxnet.org/orwell/print/animal_farm.pdf

Hayvan Çiftliği, George Orwell, 1954 – Milli Eğitim Basımevi, Çevirmen: Halide Edip Adıvar

http://www.utkukaynar.com/blog/wp-content/uploads/2013/08/Hayvan-%C3%87iftli%C4%9Fi_y.pdf

Hayvan Çiftliği, Celal Üstel, Sunuş, 2000, Can Yayınları, 2014